(Nro. 205.)

ROZMAITOŚCI.

We Czwartek Nro. 104. 6. Września 1821.

O Układach zaszłych między Rządem Pruskim a Dworem Papiezkim względem przywrócenia Arcybiskupstw i Biskupstw w Państwie Pruskiem.

(Z gazety Pruskiey Stanu powszechney.)

Te same wypadki, które na początku wieku teraźnieyszego, były przyczyną rozwiązania duchownych Elektorstw w Niemczech, rospostarły także swoy niszczący wpływ na kościoł katolicki w Rzeszy. Trwanie władzy Biskupiey, ważney gałęzi ustanowy kościelney, zdawało się zagrożonem przez zabranie dóbr Biskupich i kapitulnych na rzecz Skarbu. Nieuchronnem było nowe uposażenie stolic Biskupich, ieżeliby sprawowania katolickiey służby Bożey nie chciano ściesniać w sposób szkodliwy. Nowe rozgraniczenie dyiecezyy Arcybiskupich, w miarę zmienioney postaci Państw terrytoryialney, zdawało się także konieczną potrzebą; a iedno, iak drugie, było fundamentalnym warunkiem, pod którym prawo do tak zwanych kraiow indemnizacyynych do nowych Władców przeszło. Klęski lat następnych tkwią w świeżey pamięci. Kiedy Prussy w r. 1814 z woyny o utrzymanie bytu swoiego wyszły z zwycięztwem i z siłą, nie tylko odzyskały owe kraie Niemieckie, w których posiadłości dawniey były, ale iako wynagrodzenie za stratę poniesioną na Wschodzie, nabyły znakomite Kraie na Renem, ktorych większa część mieszkańców wyznaie Wiarę Katolicką. Sprawy kościelne, nader ważne same z siebie, ponieważ od nich zawisło ponaywiększey części zaspokoienie sumnienia, udoskonalenie obyczaiow i unarodowienie opinii, zwrociły na się uwagę Rządu zaraz po przywróconym pokoiu. Nie zapoznano potrzeby urządzenia nowey, ogoł Państwa obeymuiącey ustanowy dyiecezalney i przyzwoitego uposażenia Biskupstw i Kapituł; atoli uprzednie zaburzenia i zmiany, zostawiły po sobie tak głębokie ślady we wszystkich gałęziach towarzystwa ludzkiego a potrzeby chwilowe był tak nagłe, tak liczne i rozmaite, iż Rząd nie mógł przedsięwziąć trwałego urządzenia spraw koscielnych tak prędko, nie maiąc do tego ani tego czasu, ani tey swobody, których ważność przedmiotu wymagała. Tymczasem iuż od kongressu Wiedeńskiego, Ministeryia, do których wydziału przedmiot ten należał, wszystko z pilnością i oględnością przygotowały i naradzały się w tem wszystkiem, coby tylko do pomyślności tego przedmiotu swoy wpływ mieć mogło. Podług składu ustanowy Kościoła katolickiego, tak, iak nam w naszych czasach podana, tudzież podług iednomyślnego życzenia mieszkańcow Państwa katolickich, układy ze Stolicą Papiezką były nieuchronne, a ile wzrastała trudność przedmiotu, tyle w dwoynasób zaszłe iednoczesne układy zagranicznych Dworów wymagały przezorności.

W osobie taynego Radcy Stanu, Niebuhra, wyprawiono Posła do Rzymu, którego celniące przymioty były właśnie tem, co mu zagranicą ziednać mogło ów szacunek i owe zaufanie, których w Oyczyznie nayzasłużeniey w wysokim stopniu posiada. On rospoczął układy, których Kanclerz Panstwa Xiążę Hardenberg będąc podowczas w Rzymie ostatecznie dokończył, a które Król Jmć w całey ich treści zatwierdzić raczył. W skutek tych układów, będzie miał Kościoł katolicki w Państwie Pruskiem dwa Arcybiskupstwa a sześć Biskupstw, mianowicie: Arcybiskupstwo Kolońskie z Biskupstwami, Münsterskiem, Trewirskiem i Paderbornskiem w Prowincyiach zachodnich; tudzież Arcybiskupstwo Gnieźnieńskie i Poznanskie z Biskupstwami Wrocławskiem, Warmieńskiem i Chełmińskiem w prowincyiach wschodnich. Biskupstwa Wrocławskie i Warmieńskie były dotąd wolne od zwierzchności Arcybiskupiey; ta swoboda zachowana dla nich i teraz.

Chełmno zostawać będzie z Gnieznem, w dotychczasowym związku metropolitalnym; Trewir, Münster i Paderborna, tworzą Archidyiecezyią Arcybiskupstwa Kolońskiego; Arcybiskupstwo to z

dawien dawna tak nazwane, nie iest nowego założenia, albowiem nie przestało dotąd istnieć po tey stronie Renu; powróconem iest tylko swoim pierwotnym Zareńskim zwolennikom i szanowney katedrze Kolońskiey, owey to pamiątce wielkości Niemieckiey w sztukach i pobożności, owemu przybytkowi świętych trofeów.*) W skutek tego nastąpiło rozwiązanie Biskupstwa Akwizgrańskiego, będącego utworem konkordatu Francuzkiego z r. 1801 wzniesionego na gruzach Arcybiskupstwa Kolońskiego i Trewirskiego. Ku czci i pamięci grobu Karola Wielkiego i mieysca koronacyi tylu Cesarzów i Królów Niemieckich, utworzona będzie Kollegiata przy katedralnym kościele Akwizgrańskim. Mała fundacyia Korwejusza utworzona z Opactwa ustaie, ale dopiero ze zgonem terazniejszego iey Xięcia Biskupa. Münster, Paderborna, Trewir, Stolice przeszło tysiąc lat istnieiące, utrzymane są dla przychylnych im dyiecezanów, oraz dla historyi przyszłych czasów. Z tych samych względów, to iest ceniąc obecność i szanuiąc pamięć świetney przeszłości, utrzymało miasto Gniezno swoią Swiętość i sławne Arcybiskupstwo tegoż nazwiska, swóy byt i swoią godność przez połączenie z Poznańskiem, ponieważ daleko większa część dyiecezyi Arcybiskupiey w Królestwie Polskiem, odłączoną została. Połączone pod iednym Arcypasterzem dyiecezyie, zatrzymaią, każda swoie fundacyie Biskupie i tak: grób S. Woyciecha w Gnieznie, tego Apostoła Pruss, z należytą częścią zachowany będzie. Stolica Biskupia Chełmińska przeniesiona będzie do Opactwa Pelplińskiego w środek Prowincyy Zachodnio — Pruskich, gdzie iest naypięknieyszy w kraiu kościoł, gmach, co do obiętosci i smaku budowy, z pierwszemi katedrami rownać się mogący.

Dawne stosunki i zwyczaie, poddały Hrabstwo Glaz i małą część Szląska wyższego pod zwierzchnictwo Prałatow Austryiackich, Arcybiskupow Prazkiego i Ołomunieckiego, iak nawzaiem Biskup Wrocławski rozciąga władzę swoią Pasterską na część Szląska Austryiackiego.

Z powodu przyiacielskich stosunków między obu Dworami i Narodami, nie było mowy o zerwaniu tych związkow, we wszystkich innych częscich Monarchii uchylone są związki z obcymi Arcybiskupami i Biskupami.

(*Dokończenie nastąpi.*)

*) Cesarz Fryderyk Czerwonobrody, zdobywszy Mediolan, oddał był Arcybiskupowi Kolońskiemu do zachowania w swoiey katedrze, znalezione owdzie kości S. Trzech Kroli.

Gorzelnictwo.

(*Ciąg dalszy*).

Doktor Richter, ktory pierwszy narzędziu temu (Alkoholomierzowi) dał pomienione nazwisko, znaiąc niedoskonałość innych, starał się lepsze urządzić, któreby zamaczane w wódce, stosunek czystego Alkoholu do zmieszaney z nim wody podług procentów oznaczało, w tym zamiarze przysposobił się w czysty Alkohol, za pomocą powtorzonych distillacyy i oddzieleniem cząstek wodnych, i dostrzegł, że ciężkość iego przy temperaturze 14 stop. R. względem czystey wody, była iak 0,792 do 1000. Z takiego Alkoholu rozebranego wodą destyllowaną dochodził pod oznaczonemi ilosciami stosunkowemi wagi, robił mieszaniny, z których ułożył stopnie swego Alkoholomierza w takim sposobie, że liczba o ile zanurzony w wódce przy 14 stop. R. wskazuie procenta Alkoholu, iaki w 100 częściach czyli funtach owey wódki zawiera się; wszystkich wynikłych wypadków z użycia narzędzia tego, ułożył Tabellę wskazuiącą liczbami procenta z mieszanego z wodą Alkoholu, i onym odpowiednią gatunkową ciężkość mieszaniny.

Drugi Alkoholomierz będący w częstem użyciu, iest urządzenia Professora Wiedenskiego Meisnera, też według wagi Alkoholu i wody; zwłasnego doświadczenia oznaczył on gatunkową ciężkość Alkoholu przy 16 stop. R. na 0,791; ogólna Tabella z dostrzeżeń iego ułożona, wskazuie wszystkie przemiany procentów i gatunkowych ciężkości mieszaniny; Meisner nadał inne ieszcze rozciągleysze użycie swemu Alkoholomierzowi, że za zanurzeniem go w iakieykolwiek wódce, n. p. ze stu części 40 procentowey, wiedzieć można, wiele części 65 procentowey otrzyma się; albo n. p. ma kto wodkę 80 procentową a potrzebuie 30 procentowey, wiele otrzyma iey ze 100 części pierwszey; wypracowana przez niego Tabella wyiasnia, że w pierwszym przypadku otrzyma się 61 7/13 a w drugim 266 2/3 części wodki żądanego procentu.

Oprócz dwoch powyższych, iest ieszcze Alkoholomierz urządzenia Professora Tralesa; ma ón szczególnieyszą zaletę, ugrun-

towaną na tey niezaprzeczoney i własciwey zasadzie, gdy wodkę nie na wagę lecz na miarę wydaiemy i odbieramy, Alkoholomierz stopnie według miary oznaczać powinien; gatunkowa cięzkość Alkoholu postanowioną iest przez niego na 0,793 a temperatura mieszaniny, na 60 stop. Fahrenheita (= 12 4/9 stop. R.) gatunkowa cięzkość dystyllowaney u niego wody iest = 10000, czystey zaś przy rzeczoney temperaturze = 9991. Ułożona w 100 podziałach skala przez Trallesa i do niey zastosowany Alkoholomierz, zasługuie na pierwszeństwo przed innemi, i w istocie nic niezostawia do życzenia, służy ón bowiem nietylko do oznaczenia ilosci Alkoholu według obiętości czyli miary, lecz i waga przezeń dochodzoną być może, a nadto ma ieszcze korzyść, że i do otrzymanego z przepędzenia roboty lutru (rożni się od wódki nietylko słabszą mocą, lecz i octowemi kwasami będącemi w iego składzie) użyty być może, a że sporządzoney drugiey przez niego Tabelli, dostrzegać można z rożnicą temperatury i rożną cięzkość gatunkową, a z tey znowu wnosić na ilośc Alkoholu.

Mimo tak wielkich pożytków Alkoholomierza Trallesa, gdy iednak nie przestaie być przez wielu używany Alkoholomierz Richtera, P. Grenier Professor mechaniki w Berlinie powziął i wykonał myśl połączenia skal obudwóch Alkohomierzy, które obok siebie położone, okazuią na rzut oka rożnicę i razem stopnie Alkoholu według wagi i miary, a przydawszy Ciepłomierz ieszcze temu podwoynemu Alkoholomierzowi, postawił go na stopniu naydogodnieyszego użycia; *) Wspomnione tu Tabelle Alkoholomierzy, umiescił Autor w dziele, podaiąc razem przepis urządzenia Alkoholomierza Trallesa z podwoyną skalą.

Każdy kocioł uważać się ma pod względem głębokości, szerokości, wysokości zasklepienia razem z szyią, sredniey szyi, kształtu czapki, i średney połączoney z nią rury.

Odeyście prędkie kotła zależy od prędszego lub powolnieyszego parowania płynu będącego w nim, a od tego także i oszczędność opału zawisła, iakiego kształtu kotły być powinny, aby przy oszczędności, drew parowanie szło z pospiechem, tak przykładem rzecz obiasnia się.

Weźmy dwa czworograniaste blaszane naczynia, z których iednego długość niech będzie 12 cali, szerokość cali 12, a głembokość cali 6 więc 12. 12 = 144. cali powierzchni kwadratowey, a 144 6 = 864 cali kubicznych wymiar naczynia tego wynosić będzie; drugie zaś niech ma długości cali 6 szerokości 6, a głembokości 24, zatem 6. 6 = 36 cali powierzchni kwadratowey mieć będzie, kubicznych zaś cali 36. 24 = 864, zarówno przeto z pierwszym naczyniem, ustawmy teraz iednakową ilością płynu napełnione obadwa przy piecu, ieden obok drugiego tak, aby rowny stopien ciepła działał na nie, a dostrzeżemy, że zupełne parowanie drugiego naczynia przy wielkim wydatku drzewa w czwornasob poźnieyszym czasie nastąpi, iak pierwszego, chociaż ilość massy wody, iak się rzekło, w obudwóch iednakowa; z tego wynika, że czas, czyli prędkość parowania iednakowych mass wody w naczyniach nieiednakowey powierzchni, iest w odwrotnym stosunku kwadratowych powierzchni; naczynia pierwszego powierzchnia iest 144 cali kw. drugiego zaś 36; nastąpi taka proporcyia 144. 36 = 4. 1 — Rowna więc massa wody

---

*) Przy ogłoszeniu prenumeraty na ninieysze dzieło Hermsbstaedta maiące iak sie wyżey rzekło wyyść w przekładzie na widok, umieszczona była wiadomość, że ciepłomierze ze skalą Reaumura i Fahrenheita, trzy stopy wysokie, i Akoholomierze że skalą Richtera i Trallesa z połączonym ciepłomierzem, dostać można u Pana Zaliwskiego Professora mechaniki w Krzemieńcu, robiącego takowe narzędzia; gdy zaprzeczyć niemożemy chęciom pożytecznym lubo zbyt małey liczby u nas obywateli, u ktorych postrzegać się daie cześć gorzelnictwa znacznie ulepszoną przez zaprowadzenie kotłów parowych, i ogrzewaczy, urządzonych w zbliżaiącym się sposobie do przepisów Hermbstaedta, a przez co dopięli oni iednego celu pozytkow oszczędzenia opału i czasu; wątpić nie można, aby w innych częściach toż gorzelnictwo nie doznało równie ich gorliwego a dla nich samych tyle korzystnego wsparcia, przez umieiętne chodzenie około roboty zatrudnień gorzelnianych, aby ich owocem była razem i korzyść otrzymania ile może być naywiększey ilości wódki; lecz to zatrudnienie nie obeydzie się bez użycia stosownego ciepłomierza i Alkoholomierza; ztąd wypływa życzenie, aby nie szukaiąc niedogodnego z zagranicy sprowadzania tych narzędzi, moglismy mieć ie w kraiu przysposobione z zaięcia sie ktorego z naszych mechanikow; widoczne przekonanie się o pożytkach ulepszonego całkiem gorzelnictwa u pomienionych obywateli, iako naypierwey temu poswięconych, i łatwość dostania potrzebnych narzędzi, sprawić mogłyby upowszechnione niebawem ulepszenie tego tyle ważnego i zyskownego w gospodarstwie wieyskim przedmiotu. X. W.

przy cztery razy większey powierzchni, paruie w takiey części czasu, iakiego cztery razy więcey potrzeba, aby taż sama massa przy mniejszey o cztery razy powierzchni parowała.

Przypadek drugi ma przyczynę w mocnym cisnieniu kolumny wody na spodnią iey warstwę; w pierwszym naczyniu powierzchnia kwadratowa iest cztery razy większa, lecz znowu w drugim wysokość przechodzi o cztery razy pierwszą, a zatem i cisnienie spodniey warstwy iest cztery razy mocnieysze.

Ieżeli powierzchnie dwóch parniących płynów są sobie rowne, a wysokości rożne, czasy parowania będą, iak wieloczyny z rozmnożenia powierzchni przez wysokoście. Kiedy zaś powierzchnie dwóch paruiących naczyń rożne są, a głembokości czyli wysokosci tę samo, będą także czasy, czyli szybkosci parowania, również te seme, a massy płynów paruiących w danym czasie, mieć się będą do siebie, iak wieloczyny ich powierzchni rozmnożone przez wysokoscie; wezmy n. p. iakie z blachy sporządzone czworograniaste naczynie, któreby wewnątrz miało długosci stop. 2. szerokości rownież stop 2. a wysokosci cali 6, tego więc powierzchnia kwadratowa będzie stop 4, a wymiar kubiczny: 3456 cali kub. Podzielmy wewnętrze tego naczynia na cztery nierowne części, daiąc przedział z blachy tak, ażeby

a) pierwsze mieysce 2 stop kw. = 288 kwad. cali
b) drugie » 1 » = 144 »
c) trzecie » 2/3 » = 96 »
d) czwarte » 1/3 » = 48 »

kwadratowey powierzchni miało; każdy przedział napełniony wodą do wysokosci cali 6. a za wystawieniem na działanie ognia, dostrzeżemy, że wszystkie płyny w rożnych przedziałach, w iednym czasie będą parować, co nie nastąpiłoby, gdyby wysokoscie były rożne.

Czyniąc przystosowanie z tego do parowania płynów w kołtach gorzelnianych, wynika *a.* że one tem prędzey odchodzić będą, im większa będzie srednica a mnieysza głembokość *b.* że szybkość parowania w naczyniach rożney średnicy, ta sama zawsze iest, kiedy tylko głembokości równe; korzyść więc z urządzeń tych ta odnosi się, że i destyllacyia idzie prędzey, czas się zyskuie i opału wiele oszczędza; Położywszy to za zasadę, Autor takowe prawidło dla oznaczenia wymiaru kotłów przepisnie:

Potrzeba n. p. mieć kocioł, na ktorymby na raz dwa Berlinskie szefle pszenicy (= 95 fun.) przepędzać było można; uczyni to na wagę funt. 190, ktore według wody, zabiorą mieysca 190 — 47 1/4 = 142 funtów wody; przydawszy do tego 8 części wody na część iedną płodu suchego, uczyni 142 + 1520 = 1662 funtów, do tego ieszcze drożdży kwart 8 = 15 1/5, wyniesie w summie według obiętosci

Szrotu	142	—	funt.
Wody	1520	—	»
Drożdzy	15 1/2		»
Summa	1677 1/2		funt.

dzieląc to przez 65 to iest liczbą funtów wody z iedney stopy kubiczney, będzie blisko 25 5/6 stop kubicznych, czyli 571 kwart Berlinskich, chcąc massę roboty tey pomiescić w kotle, potrzeba, iżby miał srednicy stop 5 i cali 4. a głembokosci stopę iednę; gdyby zaś takiego kotła żądano, któryby robotę na raz po 4. berlinskich szeflach pszenicy mogł obiąc, wypadnie, iżby przy głębokosci stopy iedney, srednica iego stop 7 cali 6 wynosiła.

Ieżeli głębokość kotła nie przechodzi stopy iedney, a nawet niższą iest do 8 lub 6 cali, naznacza Autor, iż wysokość zasklepenia iego 2 cale, i także tyleż wysokość szyi być powinna, średnica zaś otworu szyi, mieć się będzie do średnicy kotła, iak 3 do 5, podług powyższego.

Ponieważ przeznaczeniem iest kotła będący w nim płyn zagotować, i ulotniać spirytusowe cząstki pomieszane z wodą, wapory więc muszą zastanawiać się, prowadzić daley, i w chłodzącym apparacie zbierać do gęstosci płynu, działanie to czapka kotlana dopełnia; z rozmaitych dotąd używanych w kształcie wielorakim a nieodpowiadaiących należycie celowi, Autor uważa być lepszą od innych, której otwor u spodu dosyć szeroki, zwęża się w postępuiącey coraz więcey wysokosci aż do rury skierowaney nabok tak, iżby średnica czapki w górze przy teyże rurze stanowiła przynaymniey część dziesiątą średnicy kotła, ten iednak sposób nie znayduie mieysca przy niżey wystawionym przez niego urządzeniu kotłów parowych, do nich nawet zdaie się nie byłby stosownym.

(*Dalszy ciąg nastąpi*).

Redakcyia F. Krattera. — Drukiem J. Pillera.